COLOCVIU STRATEGIC

Nr.3
Martie 2013

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”
CENTRUL DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ŞI SECURITATE

STATUTUL COMBATANȚILOR ILEGALI REFLECTAT ÎN NORMELE JURIDICE INTERNAȚIONALE

Costin-Mădălin ZOTOI

Introducere

Dreptul internațional umanitar, denumit şi dreptul conflictelor armate, reprezintă o ramură a dreptului ce are ca obiect de reglementare situațiile ce sunt generate nemijlocit de starea de conflict armat. Această disciplină juridică a fost concepută şi sistematizată pentru a atenua efectele războiului, atât prin limitarea mijloacelor şi metodelor de a duce ostilitățile cât şi prin impunerea obligației beligeranților de a ocroti persoanele care nu participă sau nu mai participă la conflictul armat.

Dreptul internațional umanitar porneşte de la premisa că războiul apare ca inevitabil în momentul în care statele nu mai sunt capabile să-şi soluționeze disensiunile în mod paşnic (sau nu mai sunt dispuse să o facă). În aceste condiții, dacă nu s-a putut împiedica apariția războiului, se poate cel puțin încerca limitarea suferințelor ce apar, prin stabilirea unor reguli unanim acceptate care să asigure un nivel de protecție minim combatanților şi mai ales a necombatanților, precum şi evitarea producerii de daune materiale inutile (limitarea mijloacelor şi metodelor de luptă folosite).

Normele de drept internațional umanitar reprezintă un compromis practic între *„necesitatea militară şi obiectivul umanitar”*[1] (protejarea individului care nu participă sau care nu mai participă la ostilități). Principiul director al dreptului internațional umanitar fixează obligația ca operațiunile militare şi menținerea ordinii publice să rămână compatibile întotdeauna cu respectul persoanei umane. Din acest principiu rezultă practic toate celelalte linii conducătoare ale disciplinei, printre care amintim: *„părțile în conflict nu vor cauza adversarului lor suferințe şi pierderi disproporționate în raport cu scopul războiului, care constă în a distruge sau a slăbi potențialul militar al inamicului”*[2], şi *„toate persoanele care nu participă în mod direct la ostilități sau care nu mai participă la acestea, indiferent că sunt sau nu private de libertate, au dreptul să le fie respectată persoana lor, onoarea, convingerile şi practicile religioase. Ele vor fi tratate cu umanism în toate împrejurările, fără nicio diferențiere cu caracter nefavorabil”*[3].

1. Aplicarea convențiilor internaționale de drept internațional umanitar asupra combatanților

Convenția de la Haga din 1899 referitoare la legile şi obiceiurile războiului, stabileşte un cadru de protecție pentru armate, miliții (sunt asimilate combatanților şi populațiile din zonele neocupate de inamic care, la apropierea acestuia, se înarmează pentru a-i rezista, fără a avea timp să fie organizate şi care respectă legile şi obiceiurile) şi corpuri de voluntari care respectă următoarele condiții: sunt comandate de o persoană care este responsabilă pentru subordonații săi, poartă o emblemă fixată, distinctivă şi observabilă de la distanță, poartă arme la vedere, respectă legile şi obiceiurile războiului. Enumerarea combatanților făcută la 1899 este menținută prin *Convenția de la Haga din 1907 referitoare la legile şi obiceiurile războiului.*

Convenția de la Geneva pentru îmbunătățirea sorții răniților şi bolnavilor din forțele armate în campanie din 12 august 1949 (I) prevede protecție juridică pentru răniții şi bolnavii care: sunt membri ai forțelor armate, ai milițiilor şi corpurilor de voluntari ce fac parte din forțele armate, sunt membri ai altor miliții şi altor corpuri de voluntari, inclusiv din mişcările de rezistență organizate, aparțin unei părți în conflict, sunt membri ai forțelor armate regulate care se pretind ale unui guvern sau autorități nerecunoscute de Puterea deținătoare şi care fac parte din populația unui teritoriu neocupat care, la apropierea inamicului, se înarmează pentru a combate trupele de invazie, fără a fi organizată în trupe regulate, dacă poartă armele în mod deschis şi respectă legile şi obiceiurile războiului.

Convenția de la Geneva pentru îmbunătățirea sorții răniților, bolnavilor şi naufragiaților din forțele armate pe mare din 12 august 1949 (II) prevede protecție juridică pentru aceleaşi categorii de combatanți enumerate în convenția precedentă, singurele deosebiri fiind că aceştia aparțin de această dată forțelor armate pe mare şi că domeniul de aplicare al actului normativ este extins şi pentru naufragiați.

Convenția de la Geneva privitoare la tratamentul prizonierilor de război din 12 august 1949 (III) instaurează protecție juridică pentru combatanți, aşa cum sunt definiți aceştia în cadrul domeniului de aplicare a primei Convenții de la Geneva din 1949, capturați.

Convenția de la Geneva privitoare la protecția persoanelor civile în timp de război din 12 august 1949 (IV) reglementează (cu o excepție) protecția juridică acordată persoanelor civile care se regăsesc sub puterea unei părți în conflict ai cărei cetățeni nu sunt.

Protocolul adițional nr. 1 din 10 iunie 1977 la Convențiile de la Geneva din 12 august 1949 privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale rafinează definițiile anterioare formulate pentru combatanți, aceştia fiind considerați ca aparținând forțelor armate ale unei părți aflate în conflict care se compun din toate forțele, grupurile şi toate unitățile armate şi organizate care sunt puse sub comandă, chiar dacă comanda este exercitată de un guvern sau de o autoritate nerecunoscută de partea adversă, şi care respectă regulile de drept internațional aplicabile conflictelor armate. Nu este considerat combatant personalul sanitar şi religios al forțelor armate.

2. Metode şi mijloace de luptă, statutul de combatant

Protocolul I la Convențiile de la Geneva din 1949 stabileşte ca regulă fundamentală neîngrădirea dreptului părților de a alege metodele şi mijloacele de luptă, sub două excepții: utilizarea de arme, proiectile şi materiale, ca şi metode de luptă care pot provoca suferințe inutile sau care se presupune că pot afecta excesiv, de durată şi grav mediul natural. Apreciem că aceste limitări sunt impuse părților unui conflict pentru a preveni apariția unor suferințe inutile în raport cu scopul războiului, respectiv scoaterea din luptă a adversarului, precum şi producerea de daune ireparabile sau de durată. De altfel, dispozițiile art. 5 referitoare la protejarea bunurilor culturale din cel de-al doilea *Protocol la Convenția de la Haga din 1954 pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat, adoptat la Haga la 26 martie 1999* pledează în sensul precedentei aserțiuni.

Protocolul incriminează în mod expres actele clasificate ca fiind de „*perfidie*" care pot fi adoptate de o parte beligerantă, respectiv apelul nejustificat, prin invocarea regulilor comune, la buna-credință a unui adversar cu scopul de a-l omorî, răni sau captura. Printre exemplele enumerate se evidențiază în raport cu scopul articolului interzicerea „*simulării posedării statutului de civil sau de necombatant*" şi „*simulării posedării unui statut protejat utilizând semne, embleme sau uniforme ale Națiunilor Unite, ale statelor neutre sau ale altor state care nu sunt părți la conflict*". Înțelegerea internațională stabileşte ca reguli atât cruțarea inamicului care se predă cât şi asigurarea protecției inamicului scos din luptă.

Prin prisma Protocolului I la Convențiile de la Geneva pot fi priviți ca şi combatanți (având garantate astfel o serie de drepturi) membrii forțele armate ale unei părți în conflict compuse din forțele, grupurile şi unitățile armate care respectă regulile de drept internațional umanitar aplicabile conflictelor armate, membrii forțelor armate ale unei părți la conflict cu excepția personalului sanitar şi religios definit în Convenția de la Geneva privitoare la tratamentul prizonierilor de război din 12 august 1949 şi membrii organizațiilor paramilitare sau serviciilor armate ale unei părți la conflict notificate celorlalți beligeranți.

Orice combatant care este capturat devine prizonier de război beneficiind având astfel de drepturile şi obligațiile ce decurg din acest statut, cu o excepție: combatanții care îşi ascund această calitate (potrivit prevederilor art. 44 paragraful 3 din *Protocolul adițional nr. 1 din 10 iunie 1977 la Convențiile de la Geneva din 12 august 1949 privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale*, combatanții trebuie „*să poarte armele la vedere*"). Mai mult decât atât, se prevede în mod expres că este considerată „*act de perfidie*" ascunderea armelor de către combatanți. Este asimilat combatanților şi personalul militar care nu participă la un atac sau altă acțiune militară în vederea pregătirii unui atac în momentul capturării. Se specifică de asemenea că persoanele enumerate în art. 43 al Protocolului I la Convențiile de la Geneva au dreptul la protecția acordată de *Convenția de la Geneva pentru îmbunătățirea sorții răniților şi bolnavilor din forțele armate în campanie, din 12 august 1949* şi de *Convenția de la Geneva pentru îmbunătățirea sorții răniților, bolnavilor şi naufragiaților forțelor armate pe mare din 12 august 1949*, dacă sunt răniți sau bolnavi ori au naufragiat pe mare sau în alte ape.

3. Combatanții ilegali

Convențiile internaționale privitoare la legile şi obiceiurile războiului, precum şi la protecția victimelor conflictelor armate internaționale reglementează, în linii generale, drepturile şi obligațiile combatanților pornind, atât de la premisele satisfacerii stricte a necesității militare şi a respectării drepturilor şi demnității umane, cât şi de la interzicerea în mod expres a „*actelor de perfidie*" care impietează implicit asupra persoanelor ocrotite prin convenții. Prin urmare, toate persoanele „*civile*" care participă la ostilități în calitate de combatanți şi care însă nu se regăsesc în enumerările consacrate acestora de acordurile internaționale, sunt considerați a fi „*combatanți ilegali*" care nu se bucură de „*privilegiile*" asigurate de dreptul internațional umanitar.

Costin – Mădălin ZOTOI este doctorand în domeniul „Ştiințe Militare" în cadrul Universității Naționale de Apărare "Carol I", Bucureşti, România. E-mail: costin.zotoi@gmail.com

Apreciem că obligaţia de a face distincţia între civili şi combatanţi şi interdicţia de a lansa atacuri contra civililor, fără a face o discriminare, reprezintă unul din elementele centrale ale dreptului internaţional umanitar. Conform *Protocolului adiţional nr. 2 din 8 iunie 1977 la Convenţiile de la Geneva din 12 august 1949 referitor la protecţia victimelor conflictele armate non-internaţionale,* la acestea se adaugă şi interdicţia expresă a oricărui act care vizează răspândirea terorii în rândul populaţiei.

Din aplicarea prevederilor dreptului internaţional umanitar şi dispoziţiilor dreptului intern, rezultă că, atât combatanţii „*legali*", cât şi combatanţii „*ilegali*", pot fi internaţi în timp de război, interogaţi şi urmăriţi pentru crime de război. De reţinut este faptul că, atunci când se găsesc în mâinile inamicului, potrivit documentelor din sfera dreptului internaţional umanitar, toţi au dreptul la un tratament uman.

Examinând dispoziţiile convenţiilor internaţionale privitoare la legile şi obiceiurile războiului precum şi la protecţia victimelor conflictelor armate internaţionale se constată că în categoria combatanţilor „*ilegali*" intră: spionii, mercenarii şi sabotorii. Fiecare dintre aceste categorii nu trec, în conformitate cu criteriile mai sus amintite, testul combatanţilor „*legali*".

Spionii sunt definiţi în prima instanţă în cadrul cap. II al *Convenţiei de la Haga din 1899 referitoare la legile şi obiceiurile războiului*, „*Despre spioni*", ca fiind persoanele care acţionează în mod clandestin folosind diverse pretexte pentru a culege informaţii despre inamic, în zona în care acesta îşi desfăşoară operaţiunile militare, în vederea comunicării acestora părţii trimiţătoare. Conform aceluiaşi articol, soldaţii în uniforma părţii de care aparţin care penetrează zona de operaţii a inamicului pentru a obţine informaţii nu sunt consideraţi spioni. În convenţie se precizează expres că spionii capturaţi în flagrant nu pot fi pedepsiţi fără a fi supuşi în prealabil judecăţii.

Protocolul adiţional nr. 1 din 10 iunie 1977 la Convenţiile de la Geneva din 12 august 1949 privind protecţia victimelor conflictelor armate internaţionale, care conţine practic „*ultimele completări*" ale Convenţiilor de la Geneva în materie de combatanţi ilegali, defineşte spionii ca fiind membri ai forţelor armate ale unei părţi în conflict care culeg, sau caută să culeagă, în folosul acestei părţi, informaţii într-un teritoriu controlat de inamic. Conform Protocolului, aceştia nu au dreptul de a fi consideraţi prizonieri de război. Nu sunt spioni în accepţiunea actului invocat (presupunând că nu au fost surprinşi în flagrant) membrii forţelor armate ale unei părţi aflate în conflict care sunt rezidenţi ai unui teritoriu ocupat de către inamic şi care culeg sau caută să culeagă informaţii de interes militar în aceste zone în favoarea părţii de care depind, fără a apela la pretexte „*înşelătoare*" sau care nu acţionează în mod „*deliberat clandestin*". De asemenea, un membru al forţelor armate care s-a dedat la activităţi de spionaj nu poate fi tratat ca spion decât în măsura în care acesta este capturat înainte de a se întoarce la forţele armate de care aparţine. Din cele mai vechi timpuri toate forţele armate au folosit spioni pentru a beneficia de o imagine cât mai fidelă a inamicului şi a operaţiunilor întreprinse sau previzionate de acesta. Majoritatea operaţiunilor militare încununate de succes au avut la bază informaţii complete, exacte şi actuale despre inamic. Fiecare parte semnatară a actelor internaţionale de drept umanitar a avut şi are spioni în solda sa, motiv pentru care a încercat, fără a-şi afecta dreptul la propria apărare, să obţină pentru aceştia un regim juridic cât mai protectiv. Spre exemplu, stratagemele de război permise pentru inducerea în eroare a inamicului exploatează de regulă vulnerabilităţi ale acestuia din urmă care sunt identificate şi ca urmare a diseminării informaţiilor culese în prealabil de spioni. Mai mult, furnizarea de informaţii false inamicului şi mai ales verificarea modului în care acesta a ales sau nu să le ia în considerare se poate face prin mijlocirea spionilor.

Sabotorii nu sunt definiţi în Convenţiile internaţionale privitoare la legile şi obiceiurile războiului, precum şi la protecţia victimelor conflictelor armate internaţionale, însă, conform prevederilor art. 5 din *Convenţia de la Geneva privitoare la protecţia persoanelor civile în timp de război din 12 august 1949*, aceştia, împreună cu spionii sunt priviţi ca factori generatori de activităţi dăunătoare statului. Din acest motiv nu se vor putea prevala de drepturile şi privilegiile prevăzute de Convenţie în situaţia în care exercitarea acestora ar putea să aducă prejudicii securităţii statului care i-a capturat. Sabotorii reprezintă persoanele care îndeplinesc aceleaşi condiţii ca spionii însă care au ca atribuţii aducerea în mod direct de prejudicii inamicului prin executarea de operaţii militare pe teritoriul controlat de acesta. Atât spionii cât şi sabotorii execută „*acte de perfidie*" în viziunea dreptului internaţional umanitar prin „*simularea calităţii de civil sau de necombatant*" ori simularea „*posedării unui statut protejat utilizând semne, embleme sau uniforme ale Naţiunilor Unite, ale statelor neutre sau ale altor state care nu sunt părţi la conflict*".

Mercenarii (de regulă persoane care au servit în diverse forţe armate) reprezintă, în accepţiunea dreptului internaţional umanitar, persoanele care îndeplinesc în mod cumulativ următoarele condiţii: sunt recrutate pentru a lupta într-un conflict armat (şi îşi exprimă consimţământul în acest sens); iau parte la ostilităţi sub controlul unuia din beligeranţi; vizează obţinerea de avantaje personale şi sunt remunerate superior combatanţilor având grad şi funcţie analoage ai părţii care îi controlează; nu se află sub protecţia unui părţi aflate în conflict şi nici nu sunt rezidenţi al teritoriului controlat de acestea; nu fac parte din forţele armate beligerante; nu au fost trimişi de către un stat, altul decât cele aflate în conflict, în misiune oficială ca membru al propriilor forţe armate.

Deosebirea majoră dintre mercenari, spioni şi sabotori este că primii nu-şi pot justifica participarea voluntară la un conflict decât în baza propriului interes pecuniar, iar celelalte două categorii îşi fundamentează acţiunile atât prin patriotism cât şi prin ordinul ierarhic. Mercenarii sunt căutaţi atât pentru expertiza pe care o aduc, cât şi pentru aportul suplimentar de forţă oferit. Şi din aceste motive *Protocolul adiţional nr. 1 din 10 iunie 1977 la Convenţiile de la Geneva din 12 august 1949 privind protecţia victimelor conflictelor armate internaţionale* abordează categoric situaţia mercenarilor speci-

ficând clar în acest caz că *„un mercenar nu are dreptul la statutul de combatant sau de prizonier de război”*.

[1] USCOI, Nicolae; OPREA, Gabriel, Introducere în dreptul internațional umanitar, Editura Cartega, Bucureşti, 1999, p. 27.

[2] *Declarația de la Sankt Petersburg din 1868.*

[3] *Protocolul adițional nr. 1 din 10 iunie 1977 la Convențiile de la Geneva din 12 august 1949 privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale*, art. 4.

CONCLUZII ŞI PROPUNERI:

Dreptul internațional umanitar rezervă combatanților „ilegali” un statut net inferior celui acordat combatanților „legali” care, înainte de toate, în cazul capturării de către inamic beneficiază de drepturile acordate prizonierilor de război. Pentru a risipi orice formulare ambiguă în legătură cu acest subiect s-a prevăzut în mod expres în documentele internaționale că, în situația în care statutul de prizonier de război nu poate fi stabilit, tribunalul judiciar este instanța competentă care va hotărî asupra acestei probleme înainte chiar de a se decide asupra infracțiunii.

Dintre Convențiile internaționale privitoare la legile şi obiceiurile războiului precum şi la protecția victimelor conflictelor armate internaționale, Convenția de la Geneva privitoare la tratamentul prizonierilor de război din 12 august 1949 reglementează protecția combatanților „legali” atunci când sunt capturați de inamic. Evident, în cazul combatanților „ilegali” prevederile acesteia nu se aplică, aceştia neavând dreptul la statutul de prizonier de război. Situația lor, atunci când cad în mâinile inamicului, poate fi acoperită, sub rezerva derogării prevăzută de art. 5, de Convenția de la Geneva privitoare la protecția persoanelor civile în timp de război din 12 august 1949 numai dacă ei îndeplinesc cerințele de naționalitate precum şi de prevederile art. 75 din Protocolul adițional nr. 1 din 10 iunie 1977 la Convențiile de la Geneva din 12 august 1949 privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale. Bineînțeles, dispozițiile de drept umanitar se aplică numai în măsura în care părțile aflate în stare de conflict au ratificat convențiile şi protocoalele la acestea.

Riscurile asociate combatanților „ilegali”, în special spionilor şi sabotorilor, care, de multe ori, se pot dovedi ca fiind aceleaşi persoane, participanți la ostilități sunt cu siguranță mai mari decât cele ale trupelor regulate ale unei forțe armate. Este de notorietate publică faptul că, în timpul celui de-al doilea război mondial, după descoperirea şi capturarea acestora urmau de regulă două etape, ambele facultative; combatantul „ilegal”, în special spionul, era supus unui interogatoriu complet având drept obiect descoperirea eventualilor complici, a modului de lucru şi a instrucțiunilor primite. După analizarea rezultatelor acestei etape combatantul era fie supus unei judecăți sumare, fie păstrat pentru un eventual schimb, fie „întors”. Totuşi, în pofida acestor riscuri şi a minimei protecții juridice oferite de dreptul internațional umanitar, părțile beligerante recunosc valoarea combatanților „ilegali”, în special a spionilor, ca primi furnizori de produse informative ce se materializează în avantaje militare unice. Urmare acestui fapt este uşor de presupus că aceştia vor fi utilizați în cadrul conflictelor şi în viitor.

COLOCVIU STRATEGIC este o publicație a Centrului de Studii Strategice de Apărare şi Securitate ce include rezultate ale unor cercetări în domeniu, opinii şi puncte de vedere ale unor specialişti de marcă din țară, sau doctoranzi, masteranzi, din armată şi societate, implicați în cercetarea ştiințifică din domeniul securității.

Publicație realizată cu sprijinul Editurii şi Tipografiei
Universității Naționale de Apărare „Carol I”
Redactor: Mirela ATANASIU
Supliment al revistei *IMPACT STRATEGIC*
ISSN: 1842-8096; B: 0162/373/2013

Centrul de Studii Strategice de Apărare şi Securitate
Şos. Panduri, nr. 68-72, Sector 5, Bucureşti
Telefon: 021.319.56.04, Fax 021.319.55.93
e-mail: cssas@unap.ro
http//:cssas.unap.ro